

Utbildningsdepartementet
U2021/03432

Remissvar - Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur (SOU 2021:65)

Härmed lämnas remissvar från Örebro universitet (ORU) på ovan rubricerade remiss från utbildningsdepartementet.

ORU delar utredningens bedömning att långsiktighet och tydlighet i den nuvarande styrningsmodellen behöver utvecklas ytterligare. Däremot anser ORU att utredningen är alltför kortfattad kring vilken styrningsmodell som är mest lämplig för att uppnå detta syfte och vilken modell som förespråkas. Resonemanget om den föreslagna modellen framstår därmed inte som helt övertygande. Utredningens resonemang om styrning skulle därför behöva kompletteras. Bland annat är utredningen vag när det gäller vilka delar av forskningsinfrastrukturer som bör styras av regering och riksdag. Det finns i betänkandets bedömning om styrningen (s. 231) en ansats till ramstyrning med mål som skulle kunna vara utgångspunkt för vidare utredning.

För att integrera styrningen av forskningsinfrastrukturer med den övergripande forskningspolitiken föreslår utredningen att frågor om mål, prioritering och resurser för infrastruktur ska ingå i den forskningspolitiska propositionen (s.231). ORU är tveksam till detta förslag då det riskerar att öka den politiska styrningen av forskningsinfrastrukturer, samt minska fokus på hur infrastrukturer kan stärka förutsättningar för vetenskaplig grundforskning och akademisk utbildning. Vidare anser ORU att utredningens förslag att komplettera forskningsberedningen med parlamentarisk representation inte är lämplig. Utöver att det skapar en hybridform av expertberedning och parlamentarisk kommitté innebär förslaget också att det partipolitiska genomslaget riskerar att öka på bekostnad av expertkunskap. En ökad politisering av infrastruktur-frågor är inte önskvärd.

ORU ställer sig också tveksam till utredningens bedömning att regeringen bör införa rapporteringskrav för myndigheter med infrastrukturer (s. 235). Det är rimligt att myndigheter avrapporterar sin verksamhet i förhållande till sina uppdrag från regeringen. Införandet av ytterligare rapporteringskrav skulle öka den administrativa arbetsbördan för berörda myndigheter, vilket utredningen inte tillräckligt uppmärksammar och diskuterar. Om ett rapporteringskrav införs bör därför arbetsinsatserna vägas i förhållande till de förväntade fördelar som kommer med rapporteringen. En mer utvecklad modell för hantering av inrapporterade uppgifter behöver därför utvecklas som preciserar syftet med rapporteringen och hur inrapporterade uppgifter ska hanteras i styrningen av infrastrukturer. Därtill behöver periodiseringen av inrapportering övervägas. Exempelvis kan det vara mer effektivt med periodiserad inrapportering i förhållande till arbetet med den forskningspolitiska propositionen, snarare än årlig inrapportering.

Utredningen föreslår vidare att lärosätena ges möjligheter att finansiera anskaffning av forskningsinfrastrukturer med myndighetskaper. ORU är positiv till detta utökade undantag för lärosätena, men bedömer att det finns en risk för minskad finansiering i andra sammanhang och att finansieringsformen kan ge upphov till mer kortsiktiga lösningar. Förslaget skulle stärka lärosätenas möjligheter till anskaffning av forskningsinfrastrukturer och därmed deras autonomi. Samtidigt skulle modellen kunna öka pressen på lärosätena till större kostnadsåtaganden genom uppbyggnad av myndighetskaper, vilket skulle begränsa deras möjlighet att göra andra satsningar. Detta gäller i synnerhet yngre lärosäten som mycket begränsade basanslag till forskning relativt till utbildning.

ORU stödjer utredningens förslag att inrätta en nationell organisation för digitala infrastrukturer, samt att denna organisation bör vara i myndighetsform (s. 254). ORU delar även utredningens bedömning att ytterligare utredning av rättsliga aspekter förutsätts innan organisationen inrättas.

Ett av utredningens huvudförslag är inrättandet av en myndighet som övertar ansvaret för finansiering av forskningsinfrastruktur från Vetenskapsrådet (s. 267). Ett argument för detta skulle vara att ansvarets omfattning och komplexitet förutsätter större fokus än vad nuvarande modell med Vetenskapsrådet kan erbjuda. ORU instämmer förvisso i bedömningen att ansvaret för finansiering av forskningsinfrastruktur är omfattande och komplext. ORU anser dock att förslaget om ny myndighet behöver utvecklas ytterligare innan det är möjligt att bedöma dess ändamålsenlighet. För det första behöver frågan om styrning *inom* myndigheten besvaras mer utförligt. I utredningens förslag blir det oklart hur myndigheten ska styras. För det andra är även frågan om myndighetens styrning *över* infrastrukturen inte tillräcklig besvarad. Det gäller exempelvis myndighetens styrning i förhållande till andra forskningsråd och lärosäten. För det tredje behöver resonemangen om hur inrättandet av myndigheten främjar akademisk och vetenskaplig kvalitet utvecklas ytterligare. Utredningen anser att akademisk och vetenskaplig kvalitet främjas genom inrättandet av myndigheten, men anger inte hur detta skulle ske med den föreslagna modellen. Exempelvis är det oklart huruvida förslaget främjar eller försvårar samordning mellan infrastrukturer och grundforskningsprojekt. För det fjärde skulle begreppet "forskingsinfrastruktur av särskilt nationellt intresse" behöva preciseras ytterligare för att klargöra vilka infrastrukturer som förslaget avser. Det blir bland annat vagt i utredningen hur finansieringen av annan forskningsinfrastruktur ska hanteras vid inrättandet av myndigheten.

Utredningen föreslår att sammansättningen av *Rådet för nationella forskningens infrastrukturer* (Vetenskapsrådet) ska ändras för att möjliggöra representation av andra sektorer än universitets- och högskolesektorn (s. 273). Argumentet för detta är att rådet i sitt fortsatta arbete bör ta hänsyn till andra samhällsintressen, bland annat i sina prioriteringar och strategisk planering. ORU är kritisk till detta förslag. Frågor om nationella forskningsinfrastrukturer är komplexa och förutsätter ytterst god kännedom om området. Arbetet med nationella forskningsinfrastrukturer bör enligt universitetsuppfattning utgå från det övergripande målet att främja förutsättningarna för vetenskaplig forskning och forskningens frihet i förhållande till andra intressen. Utredningens förslag står i kontrast till detta.

ORU instämmer med utredningens förslag att MAX IV-laboratoriet fortsatt bör bedrivas i myndighetsform men med förtydligat ansvar. MAX IV är ett exempel på en resurs som bör vara en gemensam angelägenhet att både utveckla och driva. Modellen att söka "beam time" för mätningar fungerar mycket bra. Motsvarande resonemang om förtydligat ansvar bör gälla även för SciLifeLab.

ORU instämmer i utredningens bedömning att det krävs omfattande investeringar för att säkerställa fortsatt tillgång till forskningsisbrytare, samt att detta förutsätter ökad samordning och samarbete för effektivare användning av framtida forskningsisbrytare. ORU anser dock att det i större utsträckning behöver betonas att behovet av forskningsisbrytare måste identifieras och säkerställas tillsammans med en långsiktig finansieringsmodell innan beslut fattas. Utifrån detta är det tveksamt om investering i en svensk forskningsisbrytare är den mest effektiva formen för att säkerställa tillgång till forskningsisbrytare. Därtill saknar ORU en mer utförligt analys och diskussion om hur kostnader för investering, framtida renoveringar och underhåll förhåller sig till andra behov av forskningsinfrastrukturer.

ORU önskar även ge följande fyra övergripande kommentarer till betänkandets analyser, bedömningar och förslag. Den första kommentaren är att även om utredningen är omfattande och välskrivna saknas mer utförliga och sammanhållna analyser av styrningsmodeller inom området. I resonemangen framkommer olika antaganden om styrningsmodeller, men de integreras inte till en explicit idé om politisk styrning inom området. Vidare diskuteras inte heller hur olika styrningsmodeller påverkar förutsättningarna för forskning och utbildning, exempelvis genom jämförande analyser med andra

länder. Den andra kommentaren gäller avsaknaden av analyser beträffande hur förslagen förhåller sig till grundläggande värden som akademisk frihet, kollegialitet och lärosätenas autonomi. Flera av förslagen kommer troligtvis att påverka dessa värden om de genomförs. Utredningen uppmärksammar detta endast marginellt i sina resonemang. För det tredje finns det återkommande vaghet i de begrepp som utredningen använder. Detta medför att det förblir oklart vad utredningens analyser, bedömningar och förslag egentligen avser eller innebär, exempelvis vad som avses med infrastruktur av särskilt nationellt intresse. För det fjärde är det en betydande begräsning att utredningen inte i större utsträckning berör hur utvecklandet av nya forskningsinfrastrukturer ska främjas i framtiden. De infrastrukturer som står i fokus för utredningens förslag är nationella eller internationella infrastrukturer. Utvecklingen av infrastrukturer till denna nivå behöver dock främjas i olika aspekter utifrån att processerna är olika. Dessa utmaningar och deras förutsättningar berörs tyvärr inte i utredningen.

Sammanfattningsvis är ORU kritiskt till utredningens förslag med partipolitisk representation i forskningsberedningen vilket bedöms öka politiseringen av området. Förslagen innebär ytterligare begränsning av den akademiska friheten och lärosätenas autonomi. Flera förslag innebär att kollegial representation ersätts eller blandas med partipolitisk representation, vilket skulle reducera den vetenskapliga forskningens och akademiska utbildningens oberoende. Vidare är det oklart huruvida utredningens förslag stärker de långsiktiga förutsättningarna för att utveckla och konsolidera forskningsinfrastrukturer.